

EL PARLAR GIRONÍ: ESTAT DE LA QÜESTIÓ¹

Miquel Gros

1. TRACTAMENT HISTÒRIC DEL GIRONÍ

El tradicional mapa dialectal de la llengua catalana, amb els seus dos blocs i sis dialectes, no atorga cap caràcter distintiu al català parlat a les comarques gironines, el qual resta englobat en el dialecte central sense cap matís específic. Tanmateix, aquest fet contrasta amb la percepció històrica que se'n té, i una replega de textos ens pot demostrar com la parla gironina, ja sigui denominada així o empordanesa, és percebuda des de fa segles com una varietat prou diferenciada dins el context català.

Joan Veny ja assenyalava «la presència d'elements septentrionals —o septentrionals de transició— als *Diàlegs* de Sant Gregori editats per A.-J. Soberanas (p. 177-187)», escrits al segle XIV (Veny 1985: 64). En una obra del segle XV, exhumada i editada per Badia i Margarit, es deia que «entre persones de bon ingeni o esperiència, fàcilment se coneix dits vocables esser de Empurdà, o de Urgell, o de Mallorca, o de Xàtiva, o de les Muntanyes, o pagesívols» (*apud* Badia 1950: 8). A principis del segle XVII un autor rossellonès hi insisteix tot dient que «una mateixa llengua cathalana es different en Empurdà, Leyda, Tortosa, Barcelona, y altres de Cathalunya» (Bosch 1628: 25). Fins i tot quan, a la segona meitat del segle XIX, Milà i Fontanals estableixi el mapa dialectal del català en dos blocs, les propostes dialectològiques subsegüents sempre tindran en compte la parla d'aquest racó del país.

En una de les primeres, obra de Mossèn Antoni Ma Alcover, s'hi descrivia un català oriental, caracteritzat per les desinències *-uc*, *-ut*, de la 1a persona del present d'indicatiu, el qual «abriga l'Empurdà de Figueres en avall fins a Palamós i Sant Feliu de Guíxols, regió d'Amer i de Girona fins a Tossa» (Alcover 1918-19: 638), mentre Pere Barnils identificava dins el català central (que ell anomena *català oriental*) «l'empordanès i el *tarragoní* que, com ja es desprèn del nom, viuen en l'àrea comarcal de tots coneguda» (Barnils 1919: 4); Antoni Griera, també en la primera meitat del segle XX, bo i emprant igualment la denominació “català oriental” per a designar l'actual “català central” (Griera 1930:427-429), hi distingirà un *català de Girona* amb dues variants:

1. Aquest article no hauria estat possible sense l'ajut i els suggeriments de Joan Veny. Gràcies pel suport i per la tasca feta en pro de la dialectologia catalana. Vull agrair igualment a Joan Raya el suport tècnic i la paciència.

[I]a desinència de la primera persona del present d'indicatiu és característica a la prov. de Girona; compareix unes vegades *i* i altres *uc*: *parli, canti, porti, mengi* (Ripoll, Ribes, Llanàs, Plana d'Olot, La Junquera, Cadaqués); *pàrluc, càntuc, mènjuc* [sic] (Olot, Girona, Banyoles, etc.).

Ja en la segona meitat del segle xx, Joan Coromines va tractar sovint les peculiaritats lingüístiques que presentava Girona, tot precisant que «per comarques gironines no hem d'entendre precisament la província de Girona, sinó la diòcesi» (Coromines 1971: 192). Aquest català gironí també el cita Francesc de Borja Moll, donant-li fins i tot categoria de dialecte, quan diu que «el mallorquí és una llengua si el mirem en relació al castellà, al francès o a l'italià, i és un dialecte si el considerem en les seves peculiaritats respecte al gironí o al valencià» (Moll 1978: [2]). En última instància el més reputat dels dialectòlegs catalans vius, Joan Veny, també sembla deduir-ne aquesta presència, ni que sigui recurrent a la denominació *empordanès*, quan afirma (Veny 1985: 58) que

entre un parlant barceloní i un empordanès, entre un eivissenc i un mallorquí, hom notarà, al llarg d'una conversa, diferències fonètiques, lexicals i alguna de morfològica.

2. REIVINDICACIÓ MODERNA DEL GIRONÍ

Tanmateix i malgrat que el parlar gironí fos vist històricament com a propi i diferenciat, la divisió dialectal finalment fixada i acceptada per la comunitat científica no en contempla la presència. Tot i la seva nul·la consideració actual com a variant lingüística del català, la reivindicació del gironí és present en treballs moderns (Luna 1982: 158) que han estudiat alguna part del seu àmbit geogràfic:

El parlar de la zona alt empordanesa [...] s'allunya del tipus rossellonès [...] té una sèrie de trets comuns amb els parlars de la regió gironina que no comparteix, en general, amb la resta del central [...] aquesta colla de trets fonètics, sens dubte amb altres, configuren un subdialecte de la regió gironina que té una entitat que no s'ha remarcat prou en la dialectologia catalana.

D'altres fins i tot el donen per sobreentès, ja sigui en monografies (Sala 1983: 21) del cadaquesenc,

també hem tingut en compte els altres termes que hi són usats i no són específics, sinó que formen part, sovint, dels mots emprats pel subdialecte de les comarques gironines.

o sobre el parlar de la Garrotxa (Monturiol 2001: 26), tot afirmant que

seria bo tenir en compte la possibilitat d'estudiar a fons els trets d'una possible denominació de *subdialecte gironí* dins el grup del *català central*, que permetés donar compte dels trets comuns dels parlants de les comarques de Girona. Pensem que es tracta d'una àrea geogràfica força àmplia i amb uns trets prou comuns com per tenir en compte aquesta possibilitat.

Igualment, una tesi doctoral que analitzava el sistema morfològic verbal del subdialecte septentrional de transició (Adam 2006: 421-422), feia notar una distinció geogràfica dins el territori que ocuparia aquella variant, bo i establint que

en aquest espai nord del català central queden definides dues àrees lingüístiques, una de les quals (la del centre i est) constitueix d'una manera marcada un subdialecte del català central. Tot i que aquestes àrees presenten trets del rossellonès [...] gaudeix del privilegi de tenir també trets lingüístics propis rellevants (que) superen en pes els provinents del rossellonès [...] formen l'àrea lingüística centre i est [...], d'una manera molt aproximada, els límits del bisbat de Girona. [...] Actualment, només se n'exceptua Cadaqués.

Una altra tesi doctoral, centrada en l'àrea del parlar salat (Busquet 2006: 167), en fa referència,

pel que fa a la zona gironina, Coromines s'hi solia referir amb el terme de diòcesi de Girona i alguns lingüistes, com ara Mascaró (1986) o Recasens (1991) han emprat noms genèrics per anomenar aquest espai lingüístic, el primer 'central nord-oriental' i el segon 'català central nord-oriental'. Per tant és probable que molts trets lingüístics detectats a la zona del parlar salat siguin també coincidents amb els de les àrees veïnes, que s'adscriuen a les varietats de les comarques gironines o del bisbat de Girona.

Efectivament, tal com afirmava Coromines, per *gironí* no hem d'entendre el català parlat a tota la província de Girona, sinó estrictament el practicat dins els límits geogràfics del seu bisbat. Aquest paralelisme entre divisió eclesiàstica i variant lingüística ja havia estat percebut des d'antic; així, l'historiador Jeroni Pujades afirmava al segle XVII que «la frazis o modo de parlar de Cathalunya en cada Bisbat és diferent» (*apud* Griera 1931: 14), i el mateix Veny ho reblava (Veny 1985: 45) puix

[I] *'organització eclesiàstica* pot tenir conseqüències lingüístiques, dialectals. És sabut el paper que en algun cas han exercit els límits diocesans com a determinants d'una frontera dialectal o lingüística, sovint per respectar antiquíssimes divisions romanes que, al seu torn, coincidien amb les divisions ètniques primitives.

3. OBJECTIU I METODOLOGIA DE TREBALL

Així doncs, ni les continuades mencions històriques a una variant gironina del català ni la seva moderna reivindicació n'han possibilitat cap reconeixement explícit, de tal manera que el català parlat a les comarques gironines no presentaria cap singularitat, fora del subdialecte denominat *septentrional de transició* (Veny 2002: 39) restringit a

una estreta faixa de terreny situada a l'extrem nord de l'Empordà, la Garrotxa, el Ripollès i la Cerdanya, on es troba una franja de parlars emmarcada dins el català central però que participa d'alguns trets del rossellonès.

Aquesta variant va ser descrita progressivament per la dialectologia des del punt de vista fonètic, morfosintàctic o lèxic, així Veny (2002: 39-40) o Veny-Massanell (2015: 30-34), fins a sumar una trentena de trets que caracteritzen aquella variant dins el català central en el que s'inclou, i que es retrobarien exclusivament en la feixa territorial abans citada, paral·lela a la frontera administrativa.

L'autor d'aquest article viu a la vall d'Aro, última raconada de l'Empordà, limítrof amb el Gironès i amb la Selva marítima, i l'observació continuada de la fonètica, la morfosintaxi i el lèxic practicats pels seus habitants el va anar portant a la certitud que el parlar valldarenc presentava evidents connexions amb aquella trentena de trets, cosa que, de poder ser provada i ampliada a altres contrades gironines, desplaçaria l'àmbit dialectal de transició a una zona molt més extensa.

Amb aquest objectiu l'any 2018 es va iniciar un treball de recerca dialectal, consistent en entrevistar a subjectes triats de localitats gironines. Durant aquests darrers cinc anys s'han dut a terme quaranta-quatre entrevistes, buscant sempre que els enquestats fossin fills del municipi, que no s'hi haguessin mogut gaire, amb família originària igualment de la contrada i majorment jubilats, per entendre que en les generacions més joves la influència normalitzadora provocada per l'educació i els mitjans de comunicació provoca una erosió del parlar genuí.

El procediment s'ha basat en una entrevista personal d'una durada aproximada de dues hores, mitjançant la combinació de diversos mètodes: en primer lloc, una mitja hora de conversa espontània en què l'entrevistat parlava sobre diversos temes (infància, joventut, feina) que li eren proposats. Seguidament, s'ha recorregut a l'exhibició de fotos i, en última instància, a tècniques indirectes que permetessin l'obtenció del màxim de dades (Veny 1985: 87-81):

car el qüestionari monogràfic pot comprendre tots els nivells lingüístics (fònic, morfològic, sintàctic, lèxic) [acudint a] una perífrasi [...], una descripció [...], una frase inacabada [...], la mímica [...], la dixi o assenyalament d'una cosa o ésser.

4. SUBDIALECTE SEPTENTRIONAL DE TRANSICIÓ, O GIRONÍ?

Les dades resultants de les enquestes dialectals fetes en l'àmbit del present treball, durant el darrer lustre, han sigut completades amb les fornides per l'*Atlas Lingüístic del Domini Català (ALDC)*, i a la llum d'ambdues fonts la trentena de trets que caracteritzarien el subdialecte septentrional de transició, pot ser dividida en tres grups:

1) Un primer grup el formen trets ja caducs, que a penes van poder ser trobats en diferents treballs dialectals fets en el tombant del segle passat (Adam 2006), cosa que malauradament els situa fora de la parla gironina actual. És per això que una descripció actualitzada d'aquesta varietat lingüística no pot incloure cap dels fenòmens següents:²

2. Cal dir que, en la quarantena llarga d'entrevistes fetes fins ara, he documentat tots sis trets, però bàsicament a localitats molt determinades (com ara Cadaqués, Calonge, Tossa) i/o en subjectes particularment conservadors des del punt de vista lingüístic.

- 2a persona present d'indicatiu en morf -a en verbs II/III (*podes, sables*).
- Verb *ésser* com a auxiliar amb perfet de verbs inacusatius (*som anat, és vingut*).
- 1a persona present d'indicatiu d'ésser en forma arcaica (*jo som*).
- Pas com a negació (*pas jo!, hi vindré pas*).
- Epítesi a l'infinitiu de verbs monosíl·labs (*dire, dure, fere*).
- 1a persona de present d'indicatiu rep un reforç -i (*canti, mengi*).

La desaparició d'aquest darrer tret és particularment rellevant, car la variant subdialectal es va originar i venia «delimitada convencionalment per la isoglossa -i de la desinència de la persona 1 del present d'indicatiu» (Veny 2002: 39), incardinada en una època en què aquest tret morfològic va ser emprat com a criteri dialectal, però malauradament (Adam 2006: 92):

al llarg del segle xx hi ha hagut una reculada important de la isoglossa /i/ del morf de la primera persona del singular del present d'indicatiu, de manera que, al sud de la frontera pirinenca, en la nostra investigació actual només hem trobat la característica a la Baixa Cerdanya, a Cadaqués (Alt Empordà) i a Espinavell (municipi de Molló, al nord-est del Ripollès).

2) Enfront d'aquest primer grup de trets lingüístics, ja gairebé extints, en trobem un segon format per trets que, tot i ser encara coneguts i usats, no són exclusius de la zona subdialectal fronterera a la qual se suposa que hauria de singularitzar. Així, l'àrea ioditzant comprèn, de fet, totes les comarques del nord de Barcelona (ALDC I, 11) però curiosament no l'Alt Empordà; la manca d'epètesi dental en els grups *n'r/l'r* no és només pròpia del nord de l'àmbit gironí, sinó que s'estén fins al Berguedà, el Lluçanès i el Bages (ALDC II, 289), tal com passa amb els mots amb plural final -jts (ALDC IV, 922). Encara més significatiu és el cas de la realització -ou, -oi > -eu, -ei, la qual en cap cas podria assignar-se a aquell subdialecte, car la seva presència es dona fora del seu territori, concretament al Baix Empordà i municipis limítrofs (ALDC IV, 831/V, 1086).

- Iodització (*ceies, paia, ui*).
- Grups *n'r/l'r* no reben epètesi dental (*cenra, divenres, molre*).
- Mots amb final africada tʃ < plural -jts (*boits, faits, raits*).
- Canvi o > e en diftongs *ou* i *oi* (*fonei, junei, rustei*).

3) Finalment, trobem un tercer grup format per la major part de les característiques lingüístiques assignades a aquell subdialecte, les quals són ben vives i a bastament practicades però no només a l'extrem nord de les comarques gironines sinó en el conjunt de les terres històricament vinculades al bisbat gironí. Així ens ho fan veure tant les dades subministrades per l'ALDC com les derivades de les enquestes dutes en el marc del projecte dialectològic endegat i que seguidament es detallen.

5. FONÈTICA GIRONINA

[e] del llatí vulgar en contacte amb una palatal > [ɛ] ([ɛ]ll, igl[ɛ]sia, ll[ɛ]ngua)

La pronúncia *Els R[ɛ]is*, per oposició a la resta del català oriental, apareix a tot el bisbat de Girona, excepte a la Selva (ALDC III, 270) i [ɛ]ll/[ɛ]ll(e)s s'estén a tot el bisbat, excepte Llançà i Roses, a banda el Ripollès i la Cerdanya (ALDC VIII, 1922/25). A les enquestes fetes *estr[ɛ]lla* o *igl[ɛ]sia* apareixen a tot l'àmbit gironí, i [ɛ]ll i ll[ɛ]nga fins i tot al vessant sud del Montseny, ja en comarques de Barcelona.

[e] quan la resta del català central fa [ɛ] (b[e]stia, Jos[e]p, n[e]rvis, -[e]ncia)

N[e]rvi és present a la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Gironès, la major part de l'Empordà i la Selva (ALDC I, 179). A les enquestes dutes a terme pronúncies com *b[e]sties*, *Jos[e]p* o *n[e]rvis* són presents a tot l'àmbit del bisbat de Girona, arribant també al Ripollès, el vessant sud del Montseny i les Guilleries, territoris depenent històricament dels bisbats de Barcelona i Vic.

[o] del llatí vulgar es manté tancada en monosíl·labs i en síl·laba inicial tònica (*fl[o]r*, *h[o]ra*, *s[o]l*)

H[o]ra, es manté a la Garrotxa, el Pla de l'Estany, l'Alt Empordà, punts del Gironès, i interior del Baix Empordà i de la Selva (ALDC III, 26) mentre *s[o]l* ho fa a la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Gironès, punts de l'Empordà i la Selva (ALDC III, 27). A les enquestes, de nou, tots els punts gironins enquestats presenten aquesta *[o]* i *fl[o]r* fins i tot apareix a la zona del Montseny.

Tancament de la [o] oberta llatina per contacte amb nasal (*b[o]na*, *f[o]nt*, *p[o]nt*)

F[o]nt és present a la Garrotxa, el Gironès, l'Empordà i la Selva (ALDC III, 711). A les meves enquestes pronúncies com ara *b[o]na*, *f[o]nt* o *p[o]nt* són les habituals des del límit amb el Rosselló fins a les Guilleries-Collsabra, la riera de Santa Coloma i la Torreda, tractant-se de l'únic tret del vocalisme amb caràcter exclusivament gironí.

Tancament [o] tònica > u (*c[u]m?*, *n[u]*, *singl[u]t*, *[u]n?*, *[u]ncle*)

Singlut/sanglut s'estenen per força punts del domini gironí, més el rossellonès (ALDC I, 129), i *uncle* és pronúncia del Pla de l'Estany, l'Empordà, punts de la Garrotxa, el Gironès i la Selva, a banda rossellonès i punts de Ponent (ALDC III, 520). Aquest tret, exemple del caràcter de transició entre el septentrional i el central que sovint presenta la

variant gironina, és retrobat per les enquestes a tota Girona, i fins a les Guilleries i el vessant meridional del Montseny.

Formes verbals rizotòniques $a > e$ (*jo tenco, tu queps, ell foreda*)

Quebre s'estén a la vall de Camprodon, la Garrotxa, l'Empordà i la Selva marítima, a banda del Ripollès, el Lluçanès, el Berguedà i les Balears (*ALDC IV*, 907), i *Tenca el llum* apareix a la vall de Camprodon i punts de l'Empordà, a banda el Ripollès i Osona (*ALDC VIII*, 1867). Les enquestes ens mostren novament un tret extensiu, que arriba a l'altra banda tant de les Guilleries com del Montseny. També el retrobem en autors gironins, com ara el garrotxí Josep Saderra ('*quebo*' a Saderra 1924: 55), el gironí Eduard Girbal ('*quebre*' a Girbal 2006: 99) o el selvatà Joaquim Ruyra ('*esparreca*' a Ruyra 1904: 7).

6. MORFOLOGIA NOMINAL GIRONINA

Ús de les formes plenes en pronoms febles (*me, te, se, mus, vus, ne*)

L'ús d'aquestes formes plenes entre els autors gironins prenmatius és constant i majoritari, des del segle XIX (Estorch 1851: VII-4-30) fins a mitjan segle XX (Pla 1953: 88-191). Totes les enquestes dialectals fetes mostren una gran vitalitat de les formes singulars, també en posició postverbal, així com del pronom adverbial *ne*; en aquest últim cas, excepte al sud del Montseny. En quant a les formes plurals, semblen restringides actualment al Baix Empordà i la Selva Marítima, a banda Cadaqués.

Gènere femení de *fred* (*la fred, molta fred, quina fred!*)

Les enquestes fetes situen aquest gènere femení, comú al dialecte septentrional, des de la frontera administrativa fins a la riera de Santa Coloma i la Tordera (només en quedaria al marge la vall de Camprodon), a partir de les quals el gènere emprat és el normatiu. De la seva pràctica quotidiana, n'és bona prova l'ús que n'han fet els més coneguts autors empordanesos i gironins, així (Calvet 1963: 83), (Català 1905: 34-264), (Girbal 2006: 197) o (Pla 2014: 55-281).

Possessius masculins en mots femenins (*casa meu, la meu dona, la meu mare*)

Un nou tret que el gironí comparteix amb el dialecte septentrional. Així, *La meu mare* apareix a la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Pla de l'Estany, el Gironès i l'Alt

Empordà, a banda punts del rossellonès (*ALDC VIII*, 1937). Les enquestes fetes amplien aquesta àrea, constatant-ne l'ús a la banda meridional del Montseny, a l'occident de les Guillerries o al Ripollès. Fins i tot en consta l'ús literari en autors garrotxins vb. (Saderra 1924: 56) o (Vayreda 1893: 6).

Sufixos diminutius en *-ot*, *-ic*, *-inc* (*barcota*, *petitot*, *pobric*)

L'ús d'aquests sufixos és constant en els autors gironins prenormatius, bona prova de llur presència en tota la contrada. Les enquestes en demostren l'ús actual, tot i semblar recessiu, fins i tot més enllà de la diòcesi gironina, on retrobem *grandot* i *pobrot* (Baix Montseny) tot com *aixadellot* i *conillot* (Guillerries) o *nenarrot* i *ratolinot* (Ripollès).

7. MORFOLOGIA VERBAL GIRONINA

La persona de present d'indicatiu rep un reforç *-ot* / *-oc* (*càntot*, *mènjoc*)

La pronúncia amb velar (*-oc*) que es troba documentada en autors de primeries de segle xx, com ara (Pous 1904: 15-34-36) o (Saderra 1924: 55), va mudar posteriorment cap a la dental (*-ot*), que és actualment la més estesa en tot l'àmbit gironí. Les enquestes mostren que la pronúncia original és recessiva, i només s'ha retrobat a les zones més perifèriques (nord de l'Alt Empordà i la Garrotxa, o municipis a la vora de la Riera de Santa Coloma), mentre que els dos extrems de l'àrea de parla gironina (vall de Camprodon i Selva marítima) van perdre al llarg del segle passat aquest tret, com ja feia veure un complet treball dut a terme fa una vintena d'anys (Adam 2003: 7-28).

Futur i condicional d'*anar* en forma arcaica (*iré*, *iria*)

Iré/irem/ireu és present a tota la diòcesi gironina (excepte Tordera), a banda del Ripollès i el rossellonès (*ALDC IX*, 2083-85), i aquests dos temps, amb diferents persones, apareixen en autors gironins ja citats com ara (Girbal 2006: 199), (Pla 2014: 198-211-247) o (Pous 1904: 17-211/2). Les enquestes en refermen l'ús actual a tot l'àmbit gironí, excepte a la Selva, on només s'ha retrobat en les poblacions més septentrionals (Vidres, Tossa), mentre que al nord fins i tot depassa l'àmbit dialectal gironí, i s'estén per la vall de Ribes i el Ripollès.

Infinitius en formes àtones *-xer*, *-cer* > *S^are* o *s^are* (*créixere*, *néixere*, *vèncere*)

Les enquestes demostren que totes les comarques adscrites al bisbat de Girona presenten aquest tret, amb l'excepció de l'extrem nord de l'Empordà; així, Cadaqués o Vila-

maniscele fan la pronúncia comuna amb el català central. Bona prova que aquest tret morfològic és present tradicionalment en el parlar gironí n'és la seva presència a obres de (Català 1905: 94-100) o (Pous 1904: 43-105-106).

w > β en present/imperfecte indicatiu i gerundi a verbs II + extensió (*trevem, rivia, correvent*)

Crevem/creveu/cavem/caveu són formes presents a la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Pla de l'Estany, l'Alt Empordà i punts del Gironès i el Baix Empordà (ALDC IX, 2094-95, 2098-99), dada que ens mostra la clara extensió cap al sud d'aquest tret, tingut originalment per arquetípic del subdialecte septentrional de transició, extensió que també refermen les enquestes dialectals. Així, el tret apareix ben viu fins a la riera de Santa Coloma, que, amb la seva prolongació per la Tordera fins al mar, constitueix un límit geogràfic recurrent en el que sovint moren un bon grapat de trets gironins, i en subsisteixen, però, d'altres encara més al sud, fins al límit del bisbat.

Sufix plural -s del verb ésser (*èrem, soms, sous, serem*)

Soms/sous és present a la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Pla de l'Estany i l'Alt Empordà, a banda de punts del Ripollès i Osona (ALDC IX, 2122-23). Som davant d'un tret que s'hauria originat al quadrant nord-occidental de l'espai subdialectal gironí i que, com fan veure les dades anteriors, preses de parlants nascuts a principis de segle xx, així com dades obtingudes de treballs posteriors (Adam 2006), hauria experimentat una ampliació cap a comarques nord-orientals. Les enquestes dutes a terme fins i tot estenen la seva presència a comarques meridionals gironines, i es retroba aquest tret a les Guillerries (Osor, Sant Hilari Sacalm, Tavertet), el Gironès (Cassà de la Selva, Madremanya) o l'Empordà (Platja d'Aro, Santa Cristina d'Aro).

6. SINTAXI I LÈXIC GIRONINS

Construcció emfàtica de la negació amb *poc que / pla que*

Poc que és retroba a punts de l'Empordà (ALDC IX, 2178), tot i que les enquestes multipliquen la seva presència, ja que aquesta negació apareix a tot el bisbat; mentre desapareix fora dels seus límits (sud del Montseny, oest de les Guillerries, Ripollès). També hi apareix *pla que* tot i que de forma més escadussera. L'ús d'ambdues formes és ben present en la literatura local, des d'autors garrotxins (Saderra, Vayreda) a empordanesos (Català, Pous) i fins i tot de les Guillerries (Busquets).

Occitanismes (*rega*, *userda*)

La doctrina dialectològica ha destacat sempre la presència d'occitanismes en el subdialecte septentrional de transició, com a mostra de la influència vinguda del nord, distintiva dins el dialecte central. Aquests manlleus occitans, que també formen part del lèxic rossellonès, no s'aturen, però, en aquella estreta feixa adjudicada al subdialecte, sinó que, un cop més, s'estenen per tot el domini gironí. Així, trobem *rega* a la vall de Camprodon, el Pla de l'Estany, el Gironès, i l'Empordà, a banda la Cerdanya (*ALDC IV*, 898), i les enquestes, un cop més, reblen el clau, de manera que és *rega* la resposta donada, excepte de les Gavarres en avall, on el localisme *rasa* pren el relleu. Pel que fa a *userda* com a 'herba del bestiar', apareix al Pla de l'Estany, el Gironès, l'Empordà i la Selva, a banda el Maresme —*usarda* a la Garrotxa— (*ALDC IV*, 813), i entre els quaranta-quatre enquestats només les sis localitats que no han format mai part del bisbat de Girona (Arbúcies, Fogars de Monclús, Gualba, Ogassa, Sant Celoni i Tavertet) la denominen *alfals*.

Afinitats amb el rossellonès (*pessigoles*, *piulots*)

Un altre tret lèxic atribuït al septentrional de transició, en paral·lel a l'anterior, és la influència que el contacte amb el dialecte rossellonès ha deixat en el seu vocabulari. Entre els diversos mots d'ascendència rossellonesa sovint evocats, trobem els dos citats a l'encapçalament i, a aquestes alçades, potser és obvi dir-ho, el seu ús no es limita a la feixa més septentrional de les comarques gironines. Pel que fa a *pessigoles*, aquesta pronúncia s'estén per la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Gironès i l'Empordà (en rossellonès *pessigules*), mentre que a Bassegoda, Lledó, Vilallonga i punts del Ripollès, es retroba la variant *quessigoles* (*ALDC I*, 104). Les enquestes la detecten a tot el bisbat fora de la Selva, excepte la Selva marítima, que coincideix amb les comarques de més al nord. Pel que fa als *piulots*, aquest dolor lancinant provocat pel fred als dits s'estén per la vall de Camprodon, punts de la Garrotxa, el Gironès, l'Empordà i la Selva (*ALDC III*, 690), i en el seu cas les enquestes encara són més categòriques, car aquest mot és usat fins i tot als municipis barcelonins inclosos a les enquestes, en raó del seu veïnatge amb municipis gironins (amb la variant *pigots* apareixent a les Guilleries).

Mots d'evolució interna (*balca*, *cap-rodo*, *fressa*, *tòria*)

El camp del lèxic és inabastable i les solucions pròpies del gironí abracen els àmbits més diversos, per la qual cosa tota referència que s'hi faci haurà de ser necessàriament molt limitada. Tot amb tot, novament es constata que els manuals dialectològics mencionats al principi d'aquesta comunicació caracteritzen el subdialecte septentrional de transició amb un seguit de mots, exemples de la productivitat lèxica autòctona. No és cap sorpresa constatar de nou que aquelles paraules depassen l'estreta feixa geogràfica assignada al septentrional de transició, i són àmpliament conegudes i utilitzades en tot l'àmbit geogràfic gironí.

Mots com *balca* (ALDC V, 1077), *cap-rodo* (ALDC I, 1) o *tòria* (ALDC V, 947) són hegemònics en el parlar del bisbat de Girona, i les enquestes ho confirmen. *Balca* és l'únic mot emprat fins al ja habitual límit de la Riera de Santa Coloma; *cap-rodo* (o *cap-roda*), exactament igual que el que feia veure l'ALDC, és la paraula habitual retrobada a la vall de Camprodon, el Gironès i l'Empordà, mentre que a la Garrotxa i a la Selva la resposta més usual ha estat *rodesa*, i pel que fa a *tòria* és l'únic mot detectat dins el bisbat, excepte *re-/rodolta* a Cadaqués i la Costa Vermella. *Fressa* no va ser recollit a l'ALDC, però les enquestes són clares: tots els entrevistats coneixen aquest mot, excepte en unes poques localitats costaneres, on s'imposa el terme *remor*.

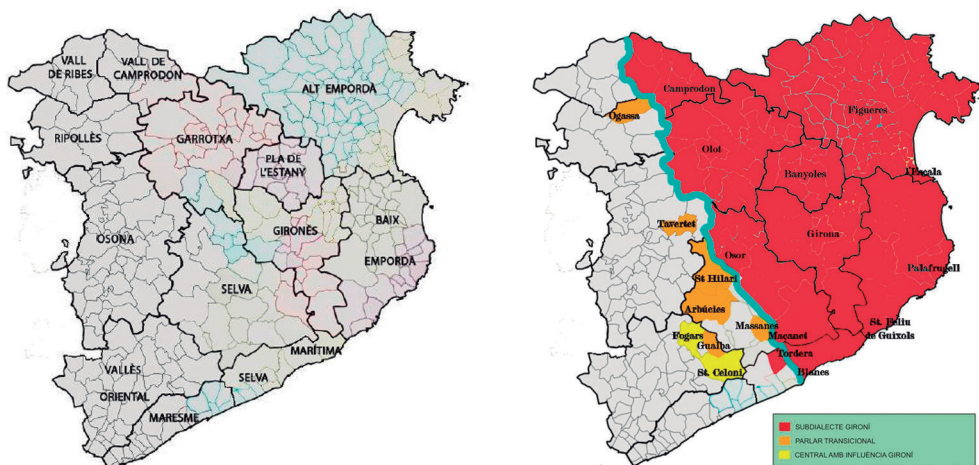
7. CONCLUSIÓ

Les mostres trobades a les obres dels escriptors gironins (1851-1966), les dades subministrades per l'ALDC (1964-78) i, en última instància, les més de quaranta entrevistes fetes a l'àmbit gironí i municipis limítrofs (2018-23), podrien portar-nos a una nova visió del mapa dialectal del català en el sector nord-oriental.

Pel que fa al subdialecte septentrional de transició, es comprova com un bon nombre dels trets que el descriuen i li atorgaven aquell caràcter transicional sembla que ja no hi són practicats. En aquest sentit és molt significativa la desaparició de la 1a persona de present d'indicatiu en *-i* (*canti, mengi*), coincident amb el dialecte septentrional, i ja verificada a inicis de segle (Adam 2006: 92).

Aquesta substitució pel reforç gironí en *-oc/ot* és rellevant, car la variant transicional es va originar i venia «delimitada convencionalment per la isoglossa *-i* de la desinència de la persona 1 del present d'indicatiu» (Veny 2002: 39), incardinada en una època en què aquest tret morfològic va ser emprat com a criteri dialectal. Evolucions com l'anterior justificarien poder dur a terme una recerca dialectal a l'extrem nord del bisbat gironí, la qual permetria conèixer la pervivència o no d'aquell grapat de trets de clar caràcter septentrional que identificaven aquell subdialecte.

De forma complementària, el conjunt de dades recopilades i descrites en el present article demostra que la resta dels trets analitzats són efectivament propis d'un subdialecte que cal ubicar, però, en una zona molt més àmplia. Aquesta arrencaria de la frontera administrativa i englobaria la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Pla de l'Estany, l'Alt Empordà, el Baix Empordà, el Gironès i la meitat septentrional de la Selva, incloent-hi el sector marítim. La meitat sud d'aquesta darrera comarca, a partir del curs de la Riera de Santa Coloma i el terç inferior de la Tordera fins a la seva desembocadura, desconeix certs trets sobretot en l'àmbit morfològic, però presenta encara una majoria de solucions gironines, igual que les zones limítrofes de les Guilleries-Collsabra i de la plana del Ripollès. Finalment, i a mesura que ens allunyem d'aquestes zones de transició —així, per exemple, el vessant meridional del Montseny—, s'imposa el parlar genuïnament central, tot conservant certes concomitàncies amb el parlar de Girona.

El parlar gironí. Miquel Gros.

Així, els anteriors mapes presenten una proposta de divisió comarcal de la zona penitjada per a aquest treball, així com uns primers resultats obtinguts a les enquestes dialectals que, tot i no ser exhaustius, són prou amplis i significatius com per arribar a dibuixar la present existència d'un subdialecte gironí.

Cal apuntar en última instància que les enquestes revelen l'existència d'altres trets fonètics, morfològics i sintàctics, que ampliarien les característiques dialectals del parlar gironí, i que fora bo acabar de contrastar i/o delimitar a fi i efecte de completar la descripció d'aquesta varietat de la nostra llengua.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ADAM, Montserrat (2003): «Les formes de la primera persona del present d'indicatiu *càntoc* i *càntot*». <<https://aillc.espais.iec.cat/files/2020/10/132aillc0128.pdf>>. [Consultat: 26 de maig de 2023.]
- ADAM, Montserrat (2006): *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*. Barcelona: IEC.
- ALCOVER, Antoni Ma. (1918-19) «Dialectes catalans i llur estensió i característiques principals», dins *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, Tom X, Ciutat de Mallorca.
- BADIA, Antoni Ma (1950): «Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols. Unas normas del siglo xv sobre pureza de la lengua catalana», dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. XXIII, p. 137-152.

- BARNILS, Pere (1919) «Dialectes catalans», dins *Butlletí de Dialectologia Catalana*, vol. VII, Barcelona.
- BOSCH, Andreu (1628): *Summari, Índex o Epítome dels admirables y nobilíssims títols de honor de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya ... compost per lo doctor Andreu Bosch*. Perpinyà: Pere Lacavalleria.
- BUSQUET, Núria (2006): *El parlar salat: descripció, àmbit geogràfic i ús*. Barcelona: Departament de Filologia Catalana.
- CALVET, Agustí (1963): *Sant Feliu de la Costa Brava*. Barcelona: Ed. Aedos.
- CATALÀ, Víctor (1905): *Solitud*. Barcelona: Biblioteca 'Joventut'.
- COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club editor.
- ESTORCH, Pau (1851): *Lo tamboriner del Fluvià*. Girona: Imprenta de Grases.
- GIRBAL, Eduard (2006): *La tragèdia de cal Pere Llarg*. Barcelona: eds. de 1984.
- GRIERA, Antoni (1930): «Característiques del català de Girona», dins *Butlletí de dialectologia catalana*, vol. XVIII. Barcelona.
- LUNA, Xavier (1982): *El vocalisme del català a la zona de transició central-septentrional (Alt Empordà)*. UAB-Facultat de Lletres-Secció de Filologia [Tesi de llicenciatura].
- MOLL, Francesc de Borja (1978): *Llengua o dialecte? Català o mallorquí?* Palma de Mallorca: ed. Moll.
- MONTURIOL, Joaquim / DOMÍNGUEZ, Eloi (2001): *El parlar de la Garrotxa*. Olot: Ràdio Olot, SA.
- PLA, Josep (1953): *Vida de Manolo*. Barcelona: Ed. Selecta.
- PLA, Josep (2014): *El quadern gris*. Barcelona: Eds. Destino.
- POUS, Josep (1904): *Quan se fa nosa*. Barcelona: Biblioteca popular de l'Avenç.
- PUJADES, Jeroni (1931): *Coronica Universal del Principat de Cathalunya*. Barcelona, 1609, 4r, citat per GRIERA, Antoni: *Gramàtica històrica del català antic*. Barcelona.
- RUYRA, Joaquim (1904): «La gent de Mas Aulet», dins *Revista Catalunya*, núm. 27, Març-1904.
- SADERRA, Josep (1924): *La yaya* dins *Revista Catalana*, núm. 161, 29-Febrer-1924.
- SALA, Ernesta (1983): *El parlar de Cadaqués*. Girona: Diputació de Girona.
- VAYREDA, Marià (1893): «Cuento del xay perdut», dins *L'Olotí*, núm. 265, 1-Gener-1893.
- VENY, Joan (1985): *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- VENY, Joan (2002): *Els parlars catalans*. Palma: ed. Moll.
- VENY, Joan / MASSANELL, Mar (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*. Barcelona: UB.
- VENY, Joan / PONS, Lúcia: *Atlas Lingüístic del Domini Català*. <<https://aldc.espais.iec.cat/>>.